

УДК 37.035.6-057.87

ФУНКЦІЇ І ЗМІСТ ПЕДАГОГІЧНО РЕГУЛЬОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У СИСТЕМІ ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Потапчук Т. В.

У статті розкриваються функції і зміст педагогічно регульованої діяльності студентів, які визначають її місце в системі формування національно-культурної ідентичності.

Ключові слова: педагогічно регульована діяльність студентів, національно-культурна ідентичність, гуманістично зорієнтована освіта й виховання.

В статье раскрываются функции и содержание педагогически регулируемой деятельности студентов, которые определяют ее место в системе формирования национально-культурной идентичности.

Ключевые слова: педагогически регулируемая деятельность студентов, национально-культурная идентичность, гуманистически ориентированное образование и воспитание.

The article reveals the features and content of pedagogically regulated activity of students, which determine its place in the system of formation of the national-cultural identity.

Key words: pedagogically-regulated activities of students, national-cultural identity, humanistically oriented education and upbringing.

Одним із найважливіших етапів та процесів культурного устрою кожної спільноти є його національно-культурна. Дане явище базується на тому, що люди – не просто механічні носії тих чи інших потреб та інтересів, але й індивідуальності, а це вимагає їхнього групового співіснування. Проблема національно-культурної ідентичності полягає перш за все в усвідомленому сприйнятті особою тих культурних норм та зразків поведінки та свідомості, системи цінностей та мови, усвідомлення свого "Я" з позицій цих культурних характеристик, які панують в даній спільноті, самоотожненні себе саме з цими культурними зразками, які позначають не тільки спільноту, але й дану особистість.

Конкретизуючи суть поняття педагогічно регульованої діяльності студентів відносно її здійснення в умовах навчального закладу, потрібно виділити наступні позиції:

А) Педагогічно регульована діяльність студентів пов'язана з політичною, професійною діяльністю інших людей. У цьому процесі здійснюється обмін досвідом щодо національно-культурних цінностей, ідеалів, їх видів та способів здійснення педагогічно регульованої діяльності, проходить збагачення національної та культурної спрямованої діяльності кожного.

Б) Розгортання педагогічно регульованої діяльності в педагогічному процесі знаменує собою поступовий розвиток особистості в результаті її національно-культурної ідентичності.

В) Становлення національно-культурної ідентичності студентів в умовах педагогічно регульованої навчальної діяльності обумовлено змінами регулятивного механізму діяльності і суб'єктивними відносинами викладача та студента в такій діяльності.

Педагогічно регульована діяльність характеризується наступними особливостями:

а) психологічні, що включають:

– інформаційно-пізнавальний аспект, що відображає її складову знань і що дає можливість отримати інформацію та сформуванню уявлення про взаємостосунки в системі "Нація – Людина – Суспільство – Культура";

– афективно-оціночний аспект, що відображає її емоційну складову і надає можливість визначити емоційну роль взаємодії з соціумом, етнічними та національними групами, культурою та традиціями свого народу;

– ціннісно-моральний аспект – відображає її ціннісну складову і надає можливість виявити гуманістичну та особистісно-розвивальну цінність національно-

культурних об'єктів; її моральну, національно-культурну складову і надає можливості виявити механізми засвоєння національно-культурних цінностей;

– комунікативно-поведінковий аспект – відображає її складову ставлень та надає можливості визначити роль особистісного (суб'єктивного) ставлення до національнокультурних об'єктів у корекції та формуванні національно-культурної ідентичності студентів; її практично зорієнтовану складову та надає можливості виробити особистісну (суб'єктивну) спрямованість практичної діяльності у взаємодії з національно-культурними об'єктами;

б) педагогічні, що відображають багатогранність форм і методів організації змісту національно зорієнтованої діяльності, в тому числі – в педагогічно регульованому навчальному процесі;

в) регіональні, що відображають спрямованість її змісту залежно від соціально-природних і національно-культурних особливостей конкретного регіону.

У цьому зв'язку розглянемо зміст та структуру педагогічно регульованої навчальної діяльності як умову формування національно-культурної ідентичності, а також види і форми такої діяльності, які мають найбільший вплив на формування національно-культурної ідентичності студентів.

За своїм загальним значенням педагогічно регульована навчальна діяльність студентів відрізняється від змісту звичайної діяльності студентів у виші. Важливою вимогою до змісту різноманітної діяльності студентів, що виступає умовою формування національно-культурної ідентичності, є її спрямованість на соціум, націю та культуру. В той же час діяльність, спрямована на ці визначення, може стати умовою формування національно-культурної ідентичності, якщо вона відповідає сутнісним характеристикам, а також визначеним нижче особливостям, які визначають її місце у формуванні національно-культурної ідентичності студентів. Для розкриття змісту національно-культурної ідентичності охарактеризуємо основні функції взаємодії студентів із навколишнім їх соціальним та культурним світом.

Історико-педагогічний аналіз проблем показав, що вирішальне значення на становлення системи національно-культурного виховання та на розвиток сучасної системи національно та культурно зорієнтованої освіти студентів вказали гуманістично-зорієнтовані дослідження відомих вітчизняних вчених у галузі використання факторів навколишнього середовища у вихованні особистості.

Таблиця
Особливості та функції взаємодії в системі "(Викладач – Студент) – Навколишній світ" на різних етапах історикогенезу педагогічно регульованої діяльності

Функції взаємодії студентів з нацією, культурою, які здійснюються в процесі педагогічно регульованої діяльності							
Національне виховання	Естетичне виховання	Споживання та перетворення	Збереження національних традицій та культури	Громадянське виховання	Отримання знань про націю	Отримання знань про культуру	Виховання гуманістично зорієнтованої особистості

Отже, педагогічно регульована діяльність студентів виступає на різних етапах її історичного генезу як форма трудового та морального виховання; як засіб або споживання культурних традицій, або їх охорона (охоронна діяльність як засіб збереження нації та культури, як чинник формування національно-культурної діяльності студентів, як фактор гуманістично-зорієнтованої освіти та виховання).

У зв'язку з цим можна говорити про різні типи взаємодії в системі "(Викладач–Студент) – Навколишній світ" (суб'єкт-об'єктних та суб'єкт-суб'єктних) та про різні функції педагогічно регульованої діяльності в рамках національного виховання. Останнє в даній роботі ми розглядаємо як чинник успішного формування національно-культурної ідентичності студентів.

Аналіз досліджень (С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин, 1996–2001; В. І. Панов, 1996–2002; О. А. Борсук, 1997; Б. Т. Ліхачов; Н. П. Абасалова, 1998 та М. П. Шилов, 1995; Є. В. Цокало, 1996), а також (А. В. Гагарін, 1993–2003; С. О. Новіков, 1997–2003) дозволив виділити наступні функції педагогічно регульованої діяльності студентів у парадигмі національної освіти:

а) когнітивно-практична, що сприяє:

– засвоєнню національно-культурних, політичних та естетичних знань: формування адекватних знань та уявлень (індивідуальних та групових) про взаємозв'язки в системі "Нація – Людина – Суспільство – Культура"; пізнання себе як частини навколишнього світу, як засобу перебування людини у цьому світі та естетичного вдосконалення; пізнання ролі національних та естетичних знань у гармонізації взаємовідношень людини, суспільства, культури, налагоджування взаємозв'язків та взаємозалежність у соціальному середовищі; робити висновки, узагальнення відносно політичних, національних та культурних явищ в соціумі про необхідність розумної та взаємовигідної взаємодії з соціумом та навколишнім середовищем;

– формування практичних навичок взаємодії із соціальним світом та світом культури: розвиток прагнення до непрагматичної взаємодії знань та особистісного засвоєння поведінки в умовах педагогічно регульованої діяльності (естетичне засвоєння національних та культурних об'єктів, отримання соціальної інформації, виконання педагогічно регульованої діяльності, поведінки в соціумі та ін.);

б) розвивальну, що сприяє:

– розвитку пізнавальних процесів (мислення, пам'ять), креативного пошуку і пізнавальних потреб;

– соціалізації та ресоціалізації студентів, в тому числі: нормалізація міжособистісних відносин.

Перераховані функції виконують виховну роль, в тому числі у процесі взаємодії з нацією, культурою, може здійснюватися національне, громадянське, естетичне виховання та ін. У процесі педагогічно регульованої діяльності студентів виробляються такі якості, як організованість, дисциплінованість, відповідальність.

Розкриті вище функції взаємодії студентів із навколишнім соціальним та культурним світом у процесі педагогічно регульованої діяльності визначають її змістовий компонент у рамках навчально-виховного процесу, а також її відповідні види та форми організації.

Отже, охарактеризуємо структуру педагогічно регульованої діяльності студентів як умову формування їх національно-культурної ідентичності.

Як було зазначено вище, цілеспрямована організована педагогічно регульована навчальна діяльність є важливою психолого-педагогічною умовою, що сприяє ефективному формуванню національно-культурної ідентичності студентів.

У педагогічно регульованій діяльності найбільш повно здійснюється взаємодія з навколишнім соціальним та культурним середовищем, з однолітками, колективом, дорослими, здійснюється спілкування, закріплюються та засвоюються знання про націю, культуру, традиції тощо. В результаті цього у студентів формуються та розвиваються потреби, інтереси, мотиви, здійснення діяльності.

Виходячи з проведеного вище аналізу літератури, а також опираючись на дослідження Г. І. Щукіна, В. С. Швирьова, Л. Д. Давидович, можна конкретизувати наступні сутнісні властивості загального феномену діяльності, що властиві будь-якому її виду, в тому числі педагогічно регульованої:

– цілеспрямовані;

– перетворювальний характер;

– предметність, що виражає об'єктивну матеріальну основу діяльності, її зв'язок із предметним світом;

– свідомий характер діяльності, який проявляється в цілеспрямованості, в прогнозуванні, в перспективних устремліннях.

Тим самим у структурному відношенні педагогічно регульована діяльність, яка здійснюється особистістю, включає в себе: мету, засоби, процес перетворення, результат.

Із психолого-педагогічних позицій на основі схеми структури діяльності, яку запропонував О. М. Леонтьєв, можна охарактеризувати наступні її структурні одиниці: мотиви, цілі (завдання), засоби (розв'язання завдань), дії, операції.

Завдання включають єдність мети та умов її досягнень, дії відповідають меті, операції – умовам. А кожний вид діяльності має визначений зміст потреб, мотивів, завдань, засобів, дій, операцій. Розглянемо предметно зміст перерахованих компонентів педагогічно регульованої діяльності.

Мотиви стимулюють студентів до участі у педагогічно регульованій діяльності та виступають причиною їх участі в ній. У цьому сенсі педагогічно регульована

діяльність – полімотивована. Спонування до педагогічно регульованої діяльності у студентів можуть бути пов'язані із задоволенням їх потреб у самореалізації у взаємодії з навколишнім та соціальним світом. Крім того, існують певні причини, які мотивують студентів на їх включення в педагогічну регульовану діяльність. За даними анкетування, наприклад, 174 студента західного регіону України визначили: отримання професійної підготовки (2 %), бажання самостійно отримувати необхідні знання та вміння (12 %), просто займатися цікавою справою (17 %), засвоїти нові види діяльності, спробувати себе в новій ролі (19 %), спілкування з друзями (17 %), спілкування з викладачами (21 %), просто добре провести час (12 %) і відповідно інтереси та схильність до певних видів діяльності (причому до 70 % студенти не мають яскраво виражених таких); при цьому одні студенти включаються в різні види педагогічно регульованої діяльності самі (до 27 %), інші – при сприянні викладачів (до 15 %), із цікавості (до 31 %), "за компанію" (до 24 %) та ін.

Відповідно, цілі педагогічно регульованої діяльності, як прогнозують її результати, також різняться у різних студентів, які включаються у різні види цієї діяльності (ігрову, трудову) не з метою усвідомленого формування своєї національно-культурної ідентичності, а перш за все з метою отримати задоволення від спілкування з друзями, викладачами та ін. Формування національно-культурної ідентичності при цьому проходить великою мірою стихійно.

У цьому зв'язку відмітимо, що викладач, який організовує педагогічно регульовану діяльність, а відповідно, безпосередньо включений в неї в силу професійної необхідності, може бути мотивований на здійснення такої діяльності у зв'язку із задоволенням потреб у спілкуванні з навколишнім соціальним світом, у творчому зростанні та ін. В рамках здійснення професійної діяльності викладач спеціально організовує педагогічно регульовану діяльність, і в тому змісті її стратегічна мета – формування національно-культурної ідентичності студентів повинна бути усвідомленою. Викладачем також визначаються цілі тактичні, які відображають інформаційні та культурно-просвітницькі, стимулювальні, розвивальні і оцінно-результативні аспекти педагогічно регульованої діяльності студентів як умов формування національно-культурної ідентичності.

Засоби педагогічно регульованої діяльності є обов'язковим елементом соціального та культурного середовища, в якій вона здійснюється, – відповідно природнього оточення – і виконують компенсаторну, адаптивну, інформативну, інтегративну та інструментальну функції. Винятково як допоміжні засоби педагогічно регульованої діяльності (певним чином посилюють навчально-виховний аспект безпосереднього контакту студентів із навколишнім соціальним світом) можуть використовуватися штучно створені спеціально для реалізації її стратегічної й тактичної мети, що дозволяє здійснювати лише опосередковану взаємодію із соціумом та культурою, матеріальні об'єкти, які включені у навчальний процес як носії національної та культурної інформації та інструмента діяльності викладача і студентів (зображення та моделі, у тому числі соціальних об'єктів, засоби масової комунікації та ін.). І в цьому сенсі на перший план виходять положення про необхідність створення з метою посилення навчально-виховного ефекту педагогічно регульованої діяльності студентів спеціальним навчальним середовищем комплексу умов, впливів та можливостей для формування національно-культурної ідентичності особистості, які закладені в соціальному (викладачі та інші студенти) оточенні студентів.

Отже, процес, що спрямований на досягнення мети педагогічно регульованої діяльності студентів, продемонстрований у вигляді направлених на соціум та здійснення у безпосередньому контакті з соціальними об'єктами послідовно пов'язаних один з одним практичних та пізнавальних дій студентів, які виконують на основі певних способів (операцій), співвідносних з умовами, створеними для взаємодії з навколишнім соціальним світом у конкретному навчальному процесі.

Дії визначаються метою, на яку вони спрямовані, і мотивами, що спонукають студентів прагнути до неї. У цьому зв'язку відмічено, що педагогічно регульована діяльність на етапі постановки її мети не завжди для самого студента зорієнтована на національні ідеали, традиції та культурні норми, а стає такою лише тоді, коли здійснені студентами в її процесі дії, спрямовані на націю та культуру, стають для неї цікавими самі по собі. В результаті цього змінюються мотиви та цілі дій, які здійснюються в процесі особистісної включеності студентів у взаємодію з навколишнім світом і стають діяльністю, спрямованою на неї.

Література

1. Джунусов М. С. Национализм в различных измерениях / М. С. Джунусов. – Алма-Ата, 1990. – 186 с.
2. Дробижина Л. М. Социальные проблемы межнациональных отношений в постсоветской России / Л. М. Дробижина. – М., 2003. – 376 с.
3. Коул М. Культурно-историческая психология: наука будущего / М. Коул. – М. : Когито-Центр, 1997. – 432 с.